

18-minners (z)onder dak

omvang en hulpvraag

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	3
1.1	Inleiding	3
1.2	Uitkomsten	3
1.2.1	Omvang en samenstelling	3
1.2.2	Hulpbehoefte bij de jongeren	5
1.2.3	Tekortkomingen in de hulpverlening volgens de instanties	5
2	Inleiding	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Aanleiding	8
2.3	Probleemstelling	9
2.4	Onderzoeksaanpak	10
2.5	Privacy	10
2.6	Begeleidingscommissie	10
2.7	Mogelijke knelpunten bij de uitvoering van het onderzoek	10
3	Bevindingen	13
3.1	Inleiding	13
3.2	Omvang van de doelgroep	13
3.2.1	Aantal instanties/sleutelinformanten, van wie we informatie hebben	13
3.2.2	Problemen bij het verzamelen van de informatie	13
3.2.3	Omvang groep	13
3.3	Kenmerken en risicofactoren van de groep	15
3.3.1	Inleiding	15
3.3.2	Kenmerken van de groep.	16
3.3.3	Risicofactoren en risicomomenten	16
3.4	Hulpbehoefte jongeren	19
3.4.1	Inleiding	19
3.4.2	Hulpbehoefte bij de jongeren	20
3.5	Ervaren knelpunten bij instellingen	22
3.5.1	Inleiding	22
3.5.2	Door instellingen ervaren knelpunten	22
4	Bijlagen	25
4.1	Overzicht betrokken instanties	25

1 Samenvatting

1.1 Inleiding

Aanleiding onderzoek

Bij de gemeente en instanties speelt de vraag in hoeverre er behoefte is aan extra opvang voor zwerfjongeren beneden de 18 jaar. In dat verband hebben deze partijen in de eerste plaats behoefte aan gegevens over de omvang van deze doelgroep. Voor Nijmegen is er wel een indicatie van het aantal zwerfjongeren tot 23 jaar, althans voor zover die bij instanties bekend zijn, maar gegevens over de omvang van het aantal zwerfjongeren *onder de 18 jaar* ontbreken.

Ook is meer zicht wenselijk op de hulpbehoefte van de zwerfjongeren beneden de 18. Daarom heeft de gemeentelijke Directie Inwoners aan de afdeling Onderzoek en Statistiek de opdracht gegeven om dit nader te onderzoeken.

Bij het verzamelen van gegevens over de omvang zijn we uitgegaan van de volgende definitie: *onder zwerfjongeren verstaan we jongeren die voor hun overnachting vooral zijn aangewezen op straat of op een kortdurend verblijf in laagdrempelige opvangvoorzieningen, detentie of bij familie, vrienden of kennissen.* Dat houdt in dat jongeren, die wel een thuisadres hebben, maar in de praktijk op wisselende adressen slapen, tot de zwerfjongeren gerekend worden. Deze groep wordt ook wel aangeduid als jongeren in een instabiele woonsituatie.

Verzameling gegevens

Om de gewenste gegevens over de doelgroep te achterhalen is gesproken met 40 sleutelinformanten van in totaal 28 instellingen en met 9 zwerfjongeren van beneden of net boven de 18 jaar. Voor al die jongeren geldt dat ze voor het bereiken van de volwassen leeftijd in een instabiele woonsituatie terechtkwamen.

We weten niet in hoeverre de groep van 9 zwerfjongeren representatief is voor alle zwerfjongeren onder de 18 jaar, maar het zijn wel jongeren met kenmerken die bij veel zwerfjongeren spelen. Hun antwoorden gelden daarom waarschijnlijk voor een bredere groep.

Tijdens het onderzoek hebben diverse instanties melding gemaakt van tekortkomingen in de huidige hulpverlening aan zwerfjongeren beneden de 18 jaar. Ook deze worden hieronder beschreven.

1.2 Uitkomsten

1.2.1 *Omvang en samenstelling*

Tussen de 40 en 73 zwerfjongeren < 18 jaar

Op basis van onze inventarisatie ligt het aantal zwerfjongeren onder 18 jaar in Nijmegen naar schatting tussen de 40 en 73. De reden dat we geen exacter aantal kunnen noemen, heeft te maken met het feit dat een deel van de benaderde instanties en sleutelpersonen - onder meer uit privacyoverwegingen - geen namen kon of wilde noemen.

Voor het grootste deel gaat het bij de groep van 40 tot 73 om jongeren die weliswaar een thuisadres hebben, maar vaak vanwege een problematische thuissituatie ergens anders slapen. Dat kan dan voor korte of langere tijd bij familie, opa en oma, vrienden, kennissen, opvangadressen, drugspanden en kraakpanden zijn. Onduidelijk is hoeveel jongeren af en toe of regelmatig geen slaapplek hebben, maar het lijkt om een kleine groep te gaan.

Het aantal van 40 tot 73 zwerfjongeren onder de 18 jaar kan gezien worden als een indicatie voor een toename van het totale aantal zwerfjongeren in Nijmegen; in 2001 waren bij de instanties namelijk 118 zwerfjongeren in de ruimere leeftijdscategorie 12 tot 23 jaar bekend¹.

De instanties constateren dat er steeds meer (complexe) probleemsituaties binnen gezinnen, gezinnen met schulden en jongeren met een meervoudige problematiek zijn, en als gevolg daarvan steeds meer jongeren in een instabiele woonsituatie.

Opvallend is dat alle voor het onderzoek geïnterviewde zwerfjongeren aangeven meer jongeren in een soortgelijke situatie te kennen.

Weinig zwerfjongeren < 18 jaar zijn bij meer instanties bekend

Voor veel instanties geldt dat ze een klein aantal zwerfjongeren kennen, van wie de meesten niet (als zodanig) bij andere instanties bekend blijken te zijn. Tien procent van de zwerfjongeren, van wie we de naam weten, is bij 2,3 of 4 instanties bekend.

Grotere groep loopt risico om in instabiele woonsituatie terecht te komen

Diverse instanties hebben ook aantallen jongeren genoemd, die risico lopen om in een instabiele woonsituatie te geraken. Daarbij is de scheidslijn tussen een zwerfjongere in een instabiele woonsituatie en een jongere die risico loopt om in een dergelijke situatie terecht te komen niet altijd duidelijk. Afzonderlijke instanties geven aan tientallen van dergelijke risicjongeren te kennen. Maar het is niet mogelijk om een totaalcijfer te noemen. Zo geeft een VMBO-school aan 30 risicjongeren te kennen, maar we weten niet hoe dat bij de andere scholen in Nijmegen zit.

Geen aanvullende kenmerken en risicofactoren gevonden

De door de instanties genoemde kenmerken en risicofactoren voor de bij hen bekende zwerfjongeren zijn dezelfde als uit eerdere onderzoeken naar zwerfjongeren naar voren kwamen, bijvoorbeeld crimineel gedrag, kwetsbare thuissituatie, schulden, gedragsproblemen, verslaving, enzovoorts. Er is vrijwel altijd sprake van meervoudige problematiek.

Circa 80% van de bij de instanties bekende zwerfjongeren, van wie we de naam van de instellingen gekregen hebben, heeft een Nederlandse naam; het gaat voor driekwart om jongens. Uit landelijk onderzoek komt naar voren dat 1 op de 3 zwerfjongeren die hulp ontvangen allochtoon is. Echter, voor Nijmegen is niet duidelijk in hoeverre allochtone probleemjongeren beneden de 18 jaar in eigen opvangcircuits terechtkomen. Volgens Het InterLokaal geldt voor diverse allochtone groepen dat er dergelijke opvangcircuits functioneren. Nader onderzoek is nodig om de omvang van groepen 18-minners in een instabiele woonsituatie binnen deelgroepen allochtonen te kunnen bepalen.

¹ Ook bij deze telling is een bredere definitie van zwerfjongeren gehanteerd, inclusief jongeren in een instabiele woonsituatie: een zwerfjongere is een jongere die geen stabiele woon- of verblijfplaats heeft of verblijft in kort- of langdurende opvang voor thuisloze jongeren.

1.2.2 *Hulpbehoefte bij de jongeren*

Goedkope huisvesting als eerste basisbehoefte

De geïnterviewde jongeren hebben in de eerste plaats behoefte aan een plek waar ze min of meer zelfstandig kunnen wonen in plaats van telkens wisselende overnachtingplaatsen bij familie, vrienden, kennissen, internaten en dergelijke. Behalve aan begeleid wonen denken ze daarbij ook aan betaalbare gewone huisvesting in een goede woonomgeving, waar ze minder snel op het verkeerde pad raken. Dit terwijl ze weinig of geen geld/inkomen hebben en vaak schulden.

Op dit moment zijn er lange wachtlijsten voor de meer gespecialiseerde huisvestingsprojecten voor zwerfjongeren met specifieke problemen. Voor de begeleid kamer wonen projecten bij Dunamis zijn er momenteel geen wachtlijsten. Wel neemt de procedure vanaf intake tot plaatsing zo'n 2 tot 3 weken in beslag.

Behoefte aan ervaren, initiatiefrijke hulpverleners die goed kunnen luisteren

De jongeren geven aan de hulpverlenende instanties betuttelend te vinden; ze willen dat er beter naar hen geluisterd wordt. Dit beeld zal mede samenhangen met de mate waarin de jongeren open staan voor de hulp, die ze volgens de deskundigen nodig hebben.

De ervaringen met de hulpverleners zijn niet altijd positief. Zo hebben jongeren te maken gehad met onervaren hulpverleners, die weinig weten van de problematiek van zwerfjongeren wisten, en met hulpverleners, van wie weinig initiatief uitging.

Behoefte aan maatwerk met een snelle doorlooptijd

Voor het oplossen van de problemen van de zwerfjongeren is maatwerk nodig: de problemen lopen te zeer uiteen voor een standaardaanpak. Op momenten in het verleden dat de jongeren huisvesting of hulp nodig hadden, werden ze vaker met wachtlijsten geconfronteerd. Behalve dat ze dat vervelend vonden, zorgde het in een aantal gevallen voor terugval of voor een verergering van de problemen.

1.2.3 *Tekortkomingen in de hulpverlening volgens de instanties*

Geen regie over de zorg bij veel zwerfjongeren

Het komt vaker voor dat zwerfjongeren uit het zicht raken nadat ze bij een instantie vertrekken. Eerder is al opgemerkt dat weinig van de bij de instanties bekende zwerfjongeren bij meer instanties bekend zijn. Voor veel van de zwerfjongeren geldt dus dat er op dit moment *weinig of geen regie* over de zorg voor hen wordt gevoerd. De instanties constateren dat informatie over zwerfjongeren beter vastgelegd en uitgewisseld moet worden, maar dit mag niet te veel ten koste gaan van de tijd voor de hulpverlening.

Onvoldoende opvangmogelijkheden voor specifieke groepen zwerfjongeren < 18 jaar

Voor zwerfjongeren beneden de 18 jaar met specifieke problemen zijn er op dit moment te weinig opvangvoorzieningen. Dat geldt bijvoorbeeld voor zwerfjongeren, die aan drugs verslaafd zijn, die sociaal gezien niet in een opvangvoorziening voor meer jongeren te handhaven zijn of die ernstige, complexe problemen hebben. Verder kan

voor zwerfjongeren in een acute crisissituatie niet altijd meteen een opvangplek geregeld worden.

Een gevolg hiervan is dat instellingen, die aan jongeren boven de 18 jaar huisvesting bieden, ook 18-minners willen gaan opnemen. Zo heeft het RIBW samen met 'De Driestroom' onlangs 'De Dwarsstraat' - een huis voor begeleid wonen voor jongens vanaf 18 jaar - geopend. Het is de bedoeling dat hier straks ook 18-minners terecht kunnen. Een ander voorbeeld is dat IRIS-zorg op het terrein van de Limos-kazerne een opvang voor 8 drugsverslaafden van beneden de 18 jaar inricht.

Verder is het de bedoeling dat er bij SAM enkele crisisopvangplaatsen komen.

Verbeteringen mogelijk in preventieve sfeer

Diverse instanties hebben tientallen jongeren met problemen in beeld, die dreigen af te glijden in de richting van een instabiele woonsituatie. Belangrijke risicofactoren zijn problemen met en/of bij de ouders en schulden bij de jongeren en/of de ouders.

Verbeteringen zijn mogelijk in de uitwisseling van informatie tussen instanties over deze jongeren en in het aanpakken van hun problemen. Het ontbreekt diverse instanties aan tijd om alle signalen m.b.t. risicojongeren goed op te pakken. Diverse instanties pleiten voor meer straathoekwerkers, omdat zij weten waar de risicojongeren zich ophouden en contact met hen zoeken.

Verdere uitbouw van multidisciplinaire aanpak gewenst

Instanties vinden het een goede zaak dat er meer samenwerking en informatie-uitwisseling m.b.t. probleemjongeren is opgebouwd door multidisciplinaire teams en projecten in het leven te roepen. Maar verschillende instanties geven aan nog onvoldoende tijd te hebben om alle signalen na te trekken, goed te registreren, contacten met andere instanties te leggen en begeleiding te geven.

Knip in de hulpverlening voor 18-minners en 18-plussers is een knelpunt

De 18-jarige leeftijd betekent dat jongeren niet meer onder de zorg van instellingen voor jeugdzorg vallen. Door verschillende instanties wordt gemeld dat deze grens zeer kunstmatig is. Het los moeten laten van probleemjongeren op 18-jarige leeftijd zien instellingen als een belangrijke risicofactor. Er is behoefte aan mogelijkheden om jongeren langer te kunnen begeleiden.

2 Inleiding

2.1 Inleiding

Volgens een zachte raming van de Algemene Rekenkamer² waren er in 2001 in Nederland tussen de 2.700 en 4.700 zwerfjongeren in de leeftijdscategorie 15-25 jaar. In de periode mei 2003 - oktober 2004 steeg de schatting van het maximaal aantal van circa 4.700 naar 4.994³. Benadrukt wordt dat het gaat om globale ramingen. De groep is moeilijk in kaart te brengen omdat deze voor een deel onzichtbaar is⁴. Dezelfde geluiden worden gehoord in het veld.

De landelijke registratie van de maatschappelijke daklozenopvang tot 2002 laat eveneens een toename van het aantal zwerfjongeren, zien⁵.

Niet bekend is in hoeverre de landelijke stijging van het aantal zwerfjongeren veroorzaakt wordt door een stijging van het aantal zwerfjongeren beneden de 18 jaar.

Ook de Nijmeegse instellingen hebben de indruk dat het aantal zwerfjongeren nog steeds toeneemt. Om aan deze ongewenste situatie een einde te maken hebben overheden en organisaties de krachten gebundeld in het project 'Dak- en thuisloze jongeren Nijmegen'⁶. Een groot aantal partijen, inclusief de gemeente Nijmegen, werkt daarin samen om tot een sluitende aanpak te komen op het terrein van wonen, zorg, werk, inkomen, opleiding en veiligheid en om een samenhangend beleid te ontwikkelen⁷.

Het meest recente cijfer voor Nijmegen (2001) is dat er bij de instellingen 118 zwerfjongeren⁸ in de leeftijdscategorie 12 tot 23 jaar bekend zijn (Onderzoek Opvang Zwerfjongeren, Algemene Rekenkamer, 2001/2002). Het aantal zwerfjongeren beneden de 18 jaar in Nederland en in Nijmegen is niet bekend.

In landelijk onderzoek van het Trimbos instituut uit 2003 naar de hulpverlening aan zwerfjongeren worden de volgende kenmerken genoemd;

- een meerderheid is jongen;

² Rapport Algemene Rekenkamer, Onderzoek Opvang Zwerfjongeren, informatie peildatum 01-11-2001.

³ Zwerfjongeren 2005, rapport Algemene Rekenkamer, 20 december 2005

⁴ Interview met Prof. Dr. Judith Wolf: 'Corporaties kunnen problemen van zwerfjongeren helpen indammen', d.d. 6 januari 2006.

⁵ Prof. Dr. Judith Wolf is bijzonder hoogleraar Grondslagen van de Maatschappelijke Opvang aan het Universitair Medisch Centrum St. Radboud in Nijmegen en zij is ook hoofd van het programma Opvang en Maatschappelijke Zorg bij het Utrechtse Trimbosinstituut.

⁶ Digitale nieuwsbrief nr 1 Project Sluitende aanpak dak- en thuisloze jongeren in Nijmegen, augustus 2006.

⁷ In Nijmegen zijn verschillende organisaties betrokken bij de problematiek rond zwerfjongeren t.w.: BJZ, jeugd GGZ, NIM, MEE, scholen, reclassering, justitie, politie, IrisZorg, straathoekwerk, de Boognetwerken, jongeren- en buurtwerkers, SAM, Dunamis, R75, Tandem, school- en hulpnetwerk, afdeling Leerplicht, de Driestroom, NUNN en het ROC.

⁸ Bij deze telling is de volgende definitie van een zwerfjongere gehanteerd: een zwerfjongere is een jongere tussen de 12 en 23 jaar die geen stabiele woon- of verblijfplaats heeft of verblijft in kort- of langdurende opvang voor thuisloze jongeren.

- eenderde is allochtoon;
- bijna een kwart is zwakbegaafd;
- 40% vormt een bedreiging voor de veiligheid van anderen;
- 40% heeft regelmatig contact met de politie.

De Nijmeegse hulpverleningsinstellingen constateren verder de volgende problemen:

- ze zijn vaak afkomstig uit problematische gezinnen en jeugdinternaten;
- bijna de helft is slachtoffer van misbruik en mishandeling;
- hun positie is kwetsbaar vanwege allerlei problemen (schulden, geen inkomen, middelengebruik, psychiatrische problemen, gedragsproblemen);
- het ontbreken van een positief sociaal netwerk.

De sociaal wetenschappelijke afdeling van de Rotterdamse dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid schetst het volgende profiel: *'Er is sprake van een problematische thuissituatie, scheiding van de ouders en van traumatische ervaringen zoals mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik. Een groot deel van de jongeren heeft al eerder contact gehad met de jeugdhulpverlening en heeft een ondertoezichtstelling gehad. Ook zijn zij eerder opgevangen in meerdere internaten en pleeggezinnen. Een kwart van de jongeren heeft te kampen met psychiatrische problemen. Driekwart van de jongeren gebruikt verdovende middelen, de helft gebruikt dagelijks softdrugs'*.⁹

2.2 Aanleiding

In het kader van het streven naar een sluitende aanpak voor zwerfjongeren, bestond er bij de gemeente en instanties de vraag in hoeverre er behoefte is aan extra opvang voor zwerfjongeren beneden de 18 jaar. Daarom heeft de Directie Inwoners aan de afdeling O&S gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de grootte, de samenstelling, de problematiek en de hulpbehoefte van de groep Nijmeegse zwerfjongeren onder de 18 jaar.

Een tweede aanleiding voor het onderzoek was de ontwikkeling van Sancta Maria (SAM).

Sancta Maria is een opvanghuis voor dak- en thuisloze jongeren in Nijmegen-West en het is één van de mogelijkheden waar zwerfjongeren beneden de 18 jaar terecht kunnen. Dit zwerfjongerenpension is een particulier initiatief, waaraan kerk in actie Nijmegen veel heeft bijgedragen. Kenmerk van de doelgroep is dat zij de aansluiting met de maatschappij hebben verloren. In het onderwijssysteem zijn ze vaak mislukt, hun sociaal netwerk is bijna geheel verdwenen en vaak vechten ze tegen één of andere vorm van verslaving. Via de ambulante hulpverlening worden ze aangemeld bij het project van SAM waar ze na een intake de gelegenheid krijgen om opnieuw tot rust te komen, plannen te maken voor hun toekomst en opnieuw of voor het eerst te leren om die toekomst serieus te nemen.

De dagbesteding die het project hen biedt (projecten in de tuin, in het pension, in de dierenverzorging, in de techniek of in de bouw) helpt hen om weer structuur in hun dag te brengen. Indien ze daar aan toe zijn worden ze gestimuleerd opnieuw stappen in de maatschappij te zetten, ten einde later weer zelf hun leven vorm te kunnen geven. Er is plaats voor ongeveer 20 jongeren in de leeftijd van 15-23 jaar.

⁹ Rapport 'Bandieten, dissidenten, weglopers of verschoppelingen? - Profielen van thuisloze jongeren in Rotterdam', juli 2005.

Bij Sancta Maria was een ontwikkeling in gang gezet voor een zogenaamd leer-werkhuis. Deze ontwikkeling stagneerde. Inmiddels is SAM ondergebracht bij Arcuris/De Grift/Passade die inmiddels gefuseerd zijn tot IrisZorg. Gegevens over de hulpbehoefte bij zwerfjongeren zijn van belang voor de verdere ontwikkeling van SAM.

Op dit moment is er beperkt zicht op de zwerfjongeren beneden de 18 jaar. De jeugdzorg en de maatschappelijke opvang zijn terreinen waar de zwerfjongeren onder meer gesignaleerd worden. Bureau Jeugdzorg bereikt slechts een kleine groep zwerfjongeren onder de 18 jaar (5 à 6). Een kleine groep kan terecht bij IrisZorg of de NUNN en wordt zo snel mogelijk naar een andere (voor jongere geschiktere) voorziening ondergebracht. Maar de groep, die een zwervend bestaan leidt tussen allerlei instabiele woonplekken (bij vrienden of kennissen, illegale onderhuur, enzovoorts) is volgens de instellingen veel groter.

In onderzoek naar zwerfjongeren stelde de Algemene Rekenkamer enige jaren geleden vast dat zwerfjongeren tussen wal en schip vallen, omdat zij zich bevinden op het grensvlak van de jeugdzorg en de maatschappelijke opvang. Tot 18 jaar zijn de zwerfjongeren aangewezen op de jeugdzorg en daarna op de maatschappelijke opvang. Over de jeugdzorg heeft de provincie de regie en de gemeente voert de regie over de maatschappelijke opvang.

2.3 Probleemstelling

Bij de gemeente en instanties speelt de vraag in hoeverre er behoefte is aan extra opvang voor zwerfjongeren beneden de 18 jaar. In dat verband hebben deze partijen in de eerste plaats behoefte aan gegevens over de omvang van deze doelgroep. Voor Nijmegen is er wel een indicatie van het aantal zwerfjongeren van 12 tot 23 jaar, althans voor zover die bij instanties bekend zijn, maar gegevens over de omvang van het aantal zwerfjongeren *onder de 18 jaar* ontbreken.

Ook is meer zicht wenselijk op de hulpbehoefte van de zwerfjongeren beneden de 18.

Naar zwerfjongeren is in het recente verleden al veel onderzoek gedaan. Een en ander leidde tot 2004 niet tot een eenduidige definitie van een zwerfjongere. De leeftijdsgrenzen variëren (bijvoorbeeld tot 23 of tot 25 jaar). En ook over de periode of mate van dakloos zijn was discussie. Tel je bijvoorbeeld een zwerfjongere mee als hij of zij in de opvang zit?

Het Ministerie van VWS heeft in 2004 in overleg met partijen uit het veld een definitie van een zwerfjongere vastgesteld. De definitie luidt: *'Zwerfjongeren zijn jongeren tot 25 jaar met meervoudige problemen, die dakloos zijn of in de opvang verblijven'*.

Daarbij hoort volgens het ministerie een kanttekening: jongeren die met hun ouders in de opvang verblijven, vallen niet onder deze definitie.

In de probleemstelling voor ons onderzoek hebben we de volgende binnen het project "Dak- en Thuisloze jongeren Nijmegen" gehanteerde definitie gebruikt: *'Dakloze jongeren zijn jongeren die voor hun overnachting vooral zijn aangewezen op straat of op een kortdurend verblijf in laagdrempelige opvangvoorzieningen, detentie of bij familie, vrienden of kennissen'*.

Dat houdt in dat jongeren, die wel een thuisadres hebben, maar in de praktijk op wisselende adressen slapen, tot de zwerfjongeren gerekend worden. Deze groep wordt ook wel aangeduid als jongeren in een instabiele woonsituatie.

2.4 Onderzoeksaanpak

Voor de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag - het in kaart brengen van de grootte en de samenstelling van de groep jongeren - wordt de volgende aanpak gekozen:

- Instellingen/instanties (zie bijlage) op de hoogte stellen van de voorgenomen inventarisatie en vragen om medewerking.
- Benaderen instellingen en benoemen sleutelpersoon van instelling die gegevens/informatie kan verstrekken.
- Gesprekken met sleutelpersonen over de bij hen bekende 18-minners. Controleren op dubbele namen (namen die door meer instanties genoemd worden).

Voor de beantwoording van de tweede onderzoeksvraag - de hulpbehoefte van de 18-minners - wordt gekozen voor de volgende aanpak:

- Achterhalen wat sleutelpersonen over de achtergrond en problematiek van de betreffende jongeren weten.
- Via sleutelpersonen in contact komen met jongeren voor interviews.
- Interviews met 18-minners over hun hulpbehoefte aan de hand van een globale gespreksleidraad.
- Via deze jongeren weer andere jongeren benaderen.

2.5 Privacy

Gelet op de gevoeligheid van de informatie zullen in de rapportage alle gegevens over personen geanonimiseerd worden verwerkt. De door de instellingen beschikbaar gestelde gegevens zullen na afronding van het onderzoek worden vernietigd.

2.6 Begeleidingscommissie

Voor het onderzoek is een begeleidingscommissie samengesteld bestaande uit: Rob Boon (Bureau Jeugdzorg), Monique Willems (Spectrum, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Gelderland), Vera Stekelink (hoofd Beleidsontwikkeling Directie Inwoners, gemeente Nijmegen), André van Ginkel (beleidsontwikkeling Directie Inwoners, gemeente Nijmegen) en Rik Verdellen (beleidsontwikkeling Directie Inwoners, gemeente Nijmegen).

2.7 Mogelijke knelpunten bij de uitvoering van het onderzoek

Voorafgaand aan het onderzoek hebben we aangegeven dat we bij het bepalen van de omvang en samenstelling van de groep zwerfjongeren beneden de 18 jaar in Nijmegen afhankelijk waren van diverse factoren, onder meer:

- De bereidheid van instellingen/sleutelinformanten om persoonlijke gegevens over de zwerfjongeren te verstrekken.
We moeten de instellingen/informanten erop wijzen dat alleen de onderzoeker de gevraagde gegevens in handen krijgt en dat er uiteindelijk niet op persoonsniveau en ook niet per instelling gerapporteerd wordt. Het gaat om het vaststellen van de totale omvang van de doelgroep, verdeeld naar een aantal kenmerken.
- De bekendheid van de namen van de zwerfjongeren (om na te kunnen gaan in hoeverre verschillende instanties dezelfde jongeren noemen).
- De bekendheid van de leeftijd van de zwerfjongeren (om de 18-minners te kunnen onderscheiden van de 18-plussers).

- De mate waarin personen/instellingen buiten het hulpverleningscircuit namen en kenmerken van zwerfjongeren kunnen geven.

Uit een eerste verkenning van lokaal onderzoek op dit vlak bleek dat er geen voorbeelden waren van andere steden, die het aantal zwerfjongeren in hun stad goed hebben kunnen vaststellen.

Ook hebben we vooraf een voorbehoud gemaakt waar het gaat om het in beeld kunnen brengen van de hulpbehoefte *via de jongeren zelf*. Voor zover er gegevens over zwerfjongeren bekend zijn, gaat het om een diverse groep. Voor een goed beeld van de behoefte aan hulp bij de jongeren zelf zou dan met jongeren uit verschillende deelgroepen zwerfjongeren gesproken moeten worden. Het is echter de vraag of het lukt om jongeren uit al die deelgroepen daartoe bereid te vinden.

3 Bevindingen

3.1 Inleiding

Doelstelling van dit onderzoek is het inzichtelijk maken van de omvang van de groep zwerfjongeren onder de 18 jaar en na te gaan wat de hulpbehoefte van deze groep jongeren is.

3.2 Omvang van de doelgroep

3.2.1 *Aantal instanties/sleutelinformanten, van wie we informatie hebben*

Om de gewenste gegevens over de doelgroep te achterhalen is gesproken met 40 sleutelinformanten van in totaal 28 instellingen. De meeste gesprekken vonden bij de instelling zelf plaats. In een enkel geval bleef het bij telefonische informatie.

3.2.2 *Problemen bij het verzamelen van de informatie*

Bij het verzamelen van gegevens vormde het al dan niet ter beschikking stellen/hebben van aantallen en namen om de omvang van de groep vast te stellen een probleem. Sommige instanties/sleutelfiguren konden alleen *aantallen* of *schattingen van aantallen* geven. Om privacyredenen werden geen namen en soms alleen de initialen ter beschikking gesteld. De instanties/sleutelfiguren hadden onvoldoende tijd om alle dossiers na te gaan.

Voor zover mogelijk hebben we gecontroleerd op dubbele namen: gekeken is welke namen/initialen bij meer instanties bekend zijn om een zo goed mogelijke schatting van het aantal zwerfjongeren te kunnen geven.

Behalve dat door instanties aantallen en deels namen/initialen zijn genoemd, zijn er ook schattingen gegeven van het aantal jongeren dat *risico loopt om in een instabiele woonsituatie te belanden*. Daarbij is de scheidslijn tussen een risicjongere en een jongere in een instabiele woonsituatie niet altijd goed aan te geven.

3.2.3 *Omvang groep*

Uiteindelijk heeft de inventarisatie van de omvang van de groep zwerfjongeren twee groepen opgeleverd: een groep mét namen en een groep zónder namen.

De eerste groep bestaat uit 40 verschillende namen. Het gaat om 10 meisjes en 30 jongens; 80% heeft een 'Nederlandse' naam. Een deel van die 40 (10%) is door meerdere (2, 3 of 4) instanties/sleutelinformanten genoemd.

Het aantal van de tweede groep (zonder naam) was aanvankelijk 39. Aan de instanties/sleutelinformanten, die om privacyredenen geen namen noemden, is vervolgens gevraagd of er personen uit de eerste lijst met namen bij zaten. Dat was 6 keer het geval. Dus hielden we een tweede groep van 33 over: niet bekend is welk deel daarvan bij meer instanties bekend is.

Al met al kunnen we zeggen dat er in Nijmegen naar schatting tussen de 40 en 73 zwerfjongeren onder de 18 zijn.

Voor beide groepen geldt dat er weinig jongeren zijn die echt op straat leven en 'onder de brug' slapen. De meeste jongeren hebben een 'adres', maar verblijven wisselend bij (één van) de ouders, grootouders, familieleden, vrienden, pleeggezinnen, internaten, opvanghuizen en kraakpanden. De jongeren, waarmee in het kader van het onderzoek gesproken is, vullen dit aan met slapen in drugspanden, parken, auto's, schuurtjes en 'gewoon op straat'. Overdag hangen zij rond in de wijk of in het centrum waar zij andere jongeren ontmoeten die in dezelfde situatie zitten/zaten.

Aan de geïnterviewde zwerfjongeren is gevraagd of zij jongeren kennen, die in een soortgelijke situatie zitten als zijzelf. Bijna allemaal kennen ze wel een aantal jongeren in dezelfde situatie: problemen thuis, dan weer hier, dan weer daar, schulden, blowen, depressieve gevoelens, enzovoorts. Sommige kennen er meer dan tien.

Behalve jongeren in een instabiele woonsituatie, zien de instanties grotere groepen jongeren die risico lopen om in een dergelijke situatie te geraken als ze niet worden opgevangen of niet goed worden begeleid.

Hier volgen enkele voorbeelden van over risicojongeren genoemde cijfers:

- Een VMBO-school met veel leerlingen uit het Willemskwartier, de Kolping en de Meijhorst stelt dat er zeker 30 leerlingen zijn die weliswaar thuis wonen, maar voor wie de school nog de enige structuur in hun leven is. Als het ook met de school om welke reden dan ook niet goed gaat, is de kans groot dat zo'n leerling verder afglijdt. Niet bekend is of ook op andere scholen vergelijkbare groepen risicojongeren zitten.
- Dunamis meldt dat het bij 100 van de jaarlijkse 300 aanmeldingen voor crisisopvang gaat om 18-minners in een instabiele woonsituatie. Let wel: het gaat om de situatie bij de binnenkomst bij Dunamis.
- Bij de politie zijn 24 *jeugdige veelplegers*¹⁰ en 112 *jeugdige meerplegers*¹¹ uit Nijmegen onder de 18 jaar bekend. Daarnaast kent de politie nog 172 *jeugdige beginners* uit Nijmegen. Niet bekend is welk deel van deze groepen jongeren tot de groep zwerf- of risicojongeren behoren.
Uit de gegevens uit het BPS (Bedrijfsprocessensysteem) van de Politie Gelderland Zuid voor een periode van 3 maanden over jongeren tot 18 jaar blijkt dat in die periode tientallen jongeren beneden de 18 jaar in aanraking met de politie kwamen; 1 daarvan heeft de code 'zonder vaste woon- of verblijfplaats' (= de code voor zwerfers). Dat wil zeggen dat vrijwel al die jongeren een woon- of verblijfplaats hebben (bijvoorbeeld thuis, in een internaat, een opvangadres, begeleid wonen). Bij een deel is er sprake van een instabiele woonsituatie, maar in hoeverre het 'in aanraking komen met de politie' oorzaak of het gevolg is van een instabiele woonomgeving, kan voornamelijk niet worden aangegeven.
- In de Hunnerberg kent men civielrechtelijke en strafrechtelijke plaatsingen. Vanuit het Arrondissement Arnhem zijn er de afgelopen 12 maanden 95 jongens en meisjes geplaatst. Bij civielrechtelijke plaatsingen betreft het voor 95% meisjes als gevolg van een onveilige thuissituatie en loverboy-problematiek. De gesloten setting

¹⁰ 5 processen verbaal, waarvan de laatste in peiljaar 2007; alle processen verbaal moeten de (kinder)rechter gehaald hebben.

¹¹ 3 processen verbaal, waarvan de laatste in peiljaar 2005; alle processen verbaal moeten de (kinder)rechter gehaald hebben.

in de Hunnerberg vormt dan hun bescherming om niet bereikbaar te zijn voor het 'oude milieu' en om daarna niet weer terug te vallen in dat oude milieu. Er kan niet worden aangegeven bij hoeveel van deze jongeren ook sprake is van zwerfgedrag. Let wel: in de Hunnerberg worden jongeren uit heel Nederland geplaatst en Nijmeegse jongeren kunnen ook elders in het land geplaatst worden.

- Volgens Het InterLokaal geldt voor diverse allochtone groepen dat er eigen opvangcircuits functioneren voor jongeren met problemen. Nader onderzoek is nodig naar de omvang van groepen 18-minners in een instabiele woonsituatie binnen deelgroepen allochtonen.

Op basis van de genoemde gegevens over het aantal jongeren dat risico loopt om zwerfjongere te worden, kunnen we geen raming doen van het totale aantal risicjongeren. Zo weten we niet in hoeverre de genoemde groepen elkaar overlappen en ook hebben we niet alle instanties over hun inschatting van het aantal risicjongeren kunnen spreken (het tellen van risicjongeren was geen doel van dit onderzoek).

Diverse instanties denken dat er meer zwerf- en risicjongeren zijn dan het aantal dat nu bij de instanties in beeld is. Verschillende informanten spreken van 'het topje van de ijsberg' en 'het moeten er veel meer zijn'. Voor het beter en eerder in beeld krijgen van risicjongeren worden de volgende suggesties genoemd:

- Het verbeteren van de samenwerking en informatie-uitwisseling in de diverse multidisciplinaire teams en projecten, waarin overleg over probleemjongeren plaatsvindt.
- Extra investeren in straathoekwerk; straathoekwerkers kennen de plaatsen waar risicjongeren komen en spreken hen aan.
- Nadere afspraken over het registreren van risico- en zwerfjongeren.

3.3 Kenmerken en risicofactoren van de groep

3.3.1 Inleiding

In haar rede 'Een kwestie van uitburgering', zegt Dr. Judith Wolf dat zich in de marge van de samenleving uiteenlopende groepen kwetsbare mensen ophouden. Het gaat om mishandelde en bedreigde vrouwen, tienermoeders, getraumatiseerde kinderen die met hun ouder(s) naar de opvang komen, mensen met problematische schulden, zorgbehoevende ouderen, mensen die zijn verwickeld in een uitzettingsprocedure, mensen die weggaan uit bijvoorbeeld psychiatrische ziekenhuizen, (kinder-)tehuizen, asielzoekerscentra en gevangenissen, mensen zonder verblijfstatus, straatprostituees, multiprobleemgezinnen, dakloze mensen, mensen met psychische problemen en harddrugsverslaafden die nogal een overlast veroorzaken. Met die opsomming, zoals die zo vaak wordt gegeven, is het beeld nog niet compleet. De opsomming maakt duidelijk dat de noemer waarop groepen kwetsbare mensen worden onderscheiden steeds van een andere orde is. Door een groep aan de hand van één of enkele opvallende kenmerken te benoemen, verdwijnen vele anderen naar de achtergrond. De labels suggereren al gauw absolute verschillen, terwijl de grenzen tussen groepen veel rafeliger zijn. De overlap maakt het tellen van de groepen verre van gemakkelijk en het optellen ervan vrijwel onmogelijk¹².

¹² Een kwestie van uitburgering, Dr. Judith R.L.M. Wolf, 7 november 2002

Zo zijn er ook groepen jongeren met diverse problemen die "uitburgeraars" zijn of dreigen te worden. De ontwikkeling van de omvang van deze problematiek hangt samen met een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, aldus dr. Judith Wolf¹³: *'Samenlevingsvormen worden steeds complexer en zo zie je steeds meer gescheiden mensen die weer nieuwe relaties krijgen. Niet zelden ontstaan er fricties waarbij de ouder kiest voor de nieuwe partner en minder voor het kind. Verder is de schooluitval substantieel, is er sprake van sterke individualisering en zijn mensen meer dan vroeger op zichzelf teruggeworpen en moet ieder, bij wijze van spreken, zijn eigen levensplan maken. De maatschappij wordt ingewikkelder en veeleisender. Kwetsbare mensen kunnen nog moeilijk aanklappen. Zwerfjongeren komen voor een belangrijk deel uit verkreukelde situaties. Ze zijn dikwijls affectief verwaarloosd en mishandeld, komen uit uiteengevallen gezinnen en een fors deel van hen heeft een kindertehuisverleden achter de rug. Vóór ze vijftien of twintig jaar oud zijn, zijn ze fors beschadigd.'*

In ons onderzoek hebben de instanties/sleutelfiguren diverse kenmerken van zwerfjongeren en risicofactoren genoemd, die aansluiten bij het bovenstaande beeld.

3.3.2 Kenmerken van de groep.

- Veel zwerfjongeren hebben problemen met wonen, hun financiën, de politie, drugs- en alcoholgebruik en dergelijke. Bij de meesten is sprake van een combinatie van problemen.
- De meeste zwerfjongeren hebben weliswaar een thuisadres, maar vaak is de school nog de enige structuur die zij hebben. Thuis zijn er problemen als verslaving bij de ouder(s), criminaliteit, schulden, verwaarlozing, mishandeling of het domweg niet gewenst zijn. Veel jongeren, die zijn gaan zwerven, hebben al op heel jonge leeftijd met problemen in de gezinssituatie te maken. Op school praten zij er niet over, omdat zij zich voor hun thuissituatie schamen: 'als kind praat je daar niet over' en 'op school was ik een lieverdje, dus werden er geen vragen gesteld over thuis'.
- Een groot deel van de jongeren komt uit gezinnen waarvan de ouders gescheiden zijn.
- Ook gedragsproblemen bij de jongeren zelf of bij de ouder(s) leiden vaak tot botsingen en tot een situatie dat het thuis geen thuis meer voor hen is.

3.3.3 Risicofactoren en risicomomenten

De thuissituatie

Veel jongeren raken in de problemen als gevolg van een problematische thuissituatie. Ruzies, geweld en onvoldoende aandacht, verzorging, warmte en veiligheid zijn slechts enkele voorbeelden. Tot het moment waarop bijvoorbeeld de jeugdzorg, de school of een andere instelling ingeschakeld wordt, is vaak al het een en ander gebeurd. Vaak zijn problemen jarenlang verstopt geweest, waardoor hulpverlening achteraf heel moeilijk is. In geval van dergelijke problemen kan er naar een andere thuissituatie gezocht worden. In een crisissituatie kan dat uithuisplaatsing zijn. Ook kunnen jongeren voor korte of langere tijd ondergebracht worden bij familie, zonder interventie van instanties.

¹³ Interview met Dr. Judith Wolf, 8 januari 2006 in Aedes-Magazine 23

Affectieve verwaarlozing is een van de hoofdoorzaken van thuisloosheid van jongeren. Door die verwaarlozing kunnen jongeren formele en informele netwerken moeilijk in standhouden en hebben ze niet geleerd om zich te binden. Scholen constateren dat veel van de jongeren bij wie dit speelt moeite hebben met regels, omdat er thuis geen regels zijn. Zij zijn snel gefrustreerd, er is sprake van lage tolerantie en zij hebben een 'kort lontje'.

Veel jongeren in een instabiele woonsituatie komen uit disharmonieuze gezinnen (echtscheiding; overlijden van ouder(s)). Echtscheiding heeft een grote impact op het leven van kinderen. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek liep het aantal echtscheidingen in 2006 op tot ruim 33.000. Bij 61% van de echtscheidingen in 2005 waren minderjarige kinderen betrokken.

Er is in Nederland veel onderzoek verricht naar (de gevolgen van) de opvoeding van kinderen in specifieke gezinssituaties. Uit dit onderzoek blijkt dat twee kenmerken duidelijk negatieve effecten op de kinderen hebben: echtscheiding en (langdurige) armoede. Bij echtscheiding hebben kinderen, afhankelijk van verstandhouding tussen de ex-partners en de mogelijkheid om contact te blijven houden met de andere ouder, meer kans op problemen. Armoede heeft een negatief effect op de sociale, cognitieve en emotionele ontwikkeling van kinderen in (gebroken) gezinnen¹⁴.

Schulden

Problemen thuis kunnen ook ontstaan als gevolg van de financiële situatie. Het hebben van schulden en het langdurig moeten rondkomen met een laag inkomen hebben effect op de sfeer in de gezinssituatie. 'Er is geen enkele marge om iets extra's te doen voor de kinderen terwijl de meeste ouders het toch erg belangrijk vinden dat hun kinderen op school aan de gangbare zaken mee kunnen doen zoals een schoolreisje, feestje en af en toe met vrienden een frietje kunnen gaan eten om niet in een uitzonderingspositie te geraken'.¹⁵ De verleiding om toch aan dat mobieltje of petje te komen via 'vrienden' is dan heel groot.

Soms leiden schulden tot een dusdanige situatie dat uithuisplaatsing van de jongere aan de orde is.

De jongeren die opgroeien in gezinnen met schulden worden als de meest moeilijke groep kansarme jongeren gezien. Zij hebben geen enkele compensatiemogelijkheid. De school is de enige stabiele factor die ze hebben.

Uit lokale en landelijke cijfers blijkt dat er een toename van de schuldenproblematiek is. In Nijmegen blijkt dat het aantal aanvragen¹⁶ voor schuldhulpverlening flink gestegen is, namelijk van circa 1.000 per jaar vóór 2003 naar ruim 2.000 in 2005. Deze cijfers sluiten aan bij het landelijke beeld van een stijgende schuldenproblematiek in de periode 2003-2005. In 2006 trad er landelijk en in Nijmegen weer een kentering op, maar het aantal meldingen voor schuldhulpverlening in Nijmegen is nog altijd een stuk hoger dan vóór 2003.

¹⁴ Jeugd & Beleid in Nederland; overzicht van tien jaar ontwikkelingen (NIWZ, 2001)

¹⁵ Beleving laag inkomen - Hoe ervaren minima hun financiële situatie? Rapport Onderzoek en Statistiek, september 2004/augustus 2005

¹⁶ Het aantal aanvragen is voor Nijmegen en omgeving: in 75 á 85% van de gevallen gaat het om Nijmegenaren

Ook voor jongeren kunnen schulden een psychische belasting vormen. Ze kunnen hen het gevoel geven niet uit een vicieuze cirkel te komen. Zij zoeken dan vaak lotgenoten met soortgelijke problemen.

Steeds meer jongeren kampen met financiële problemen. In de afgelopen jaren is de gemiddelde schuld van jongeren tussen de 15 en 25 jaar toegenomen van 190 in 2001 naar 410 euro in 2006. Dit is één van de conclusies die het incassobureau Intrum Justitia trekt, na een analyse op ruim 1,5 miljoen consumentenvorderingen. Intrum Justitia constateert verder dat de schuldenproblematiek vooral is toegenomen bij jongeren in de leeftijdscategorie 15-25 jaar en bij 65-plussers. Jongeren tussen de 15 en 25 jaar komen vooral in de schulden door onbetaalde telefoonrekeningen, internetaankopen en snel toenemende onderwijskosten.¹⁷

Gedragsproblemen

Veel zwerfjongeren hebben psychologische of psychiatrische problematiek en/of traumatische ervaringen. De achtergronden en problemen, waarmee zij worstelen, zijn zeer divers. Problemen in de thuissituatie hebben veelal betrekking op veelvuldige conflicten met ouders/verzorgers. Ook complexe problemen bij de ouders remmen de ontwikkeling van een kind. Of zoals dat door een van de informanten wordt genoemd: 'Ouders zijn het probleem, niet de jongere of de kinderen'.

Over het algemeen hebben zwerfjongeren meer psychosociale problemen dan hun leeftijdsgenoten. Psychische problemen als stemmingsstoornissen (depressies, gevoelens van onmacht, eenzaamheid en suïcidale gedachten) uiten zich in zowel emotionele als waarneembare gedragsproblemen (vandalisme, diefstal, weglopen en zwerven, drugsgebruik).

Er is veel onwetendheid bij ouders als er bijvoorbeeld sprake is van een gedragsstoornis bij hun kind: zij snappen dan niet wat men hun kind aan de hand is. De kinderen worden daarvan dan de dupe.

Verslaving

Alcohol- en drugsverslaving van (één van) de ouders spelen vaak een rol bij de jongeren die in de problemen komen. Vaak worden de kinderen van verslaafde ouders daar al heel jong mee geconfronteerd. 'Als de kinderbijslag kwam was het feest'. Het leidt vaak ook tot overmatig alcohol- en drugsgebruik bij de jongeren zelf. Veel zwerfjongeren blowen.

Criminaliteit

Jongeren in een instabiele woonsituatie lopen meer risico om in de criminaliteit te belanden. Dat geldt zeker voor jongeren, van wie de ouders in het criminele circuit zitten. Voor een jongere is het dan heel moeilijk om daarbuiten te blijven. Jongeren, die uit het criminele circuit willen, moeten vaak hun toevlucht nemen tot opvang in een andere plaats.

¹⁷ Bron: www.intrum.nl

Risicomomenten

Door verschillende informanten worden risicomomenten genoemd, waarop hulpverleners extra alert zouden moeten zijn op problemen:

- verhuizing naar een andere plaats;
- scheiding van de ouders;
- het overlijden van een dierbare;
- wisseling van school;
- het afbreken van de schoolopleiding;
- het plotseling stoppen met sporten of andere hobby's;
- het krijgen van andere 'verkeerde' vrienden;
- verandering van een hulpverlener, voogd of klassenleraar waarin men vertrouwen had;
- het niet aansluiten van opvangtrajecten;
- het 18 jaar worden en daarmee niet meer onder de verantwoordelijkheid van de jeugdzorg vallen (in paragraaf 3.5 wordt dieper op dit laatste punt ingegaan).

Diverse bronnen voor signaleren van risicjongeren

Inmiddels zijn er diverse multidisciplinaire teams en projecten, waarin overleg over probleemjongeren plaatsvindt. In die teams wordt informatie uitgewisseld over de bovenstaande risicofacoren en -momenten. Maar mogelijk kunnen ook *andere* partijen een bijdrage leveren aan de vroegtijdige signalering van jongeren in probleemsituaties.

We denken bijvoorbeeld aan:

- De afdelingen Werk en Inkomen en Zorg en Inkomen van de gemeente (onder meer informatie over cliënten van het bureau schuldhulpverlening)
- Woningbouwverenigingen / woningbouwcorporaties (informatie over gezinnen met huurachterstand, gezinnen die overlast veroorzaken, huisuitzettingen, e.d.)
- Meldpunt huiselijk geweld
- RMC-trajectbureau (informatie over schooluitval)
- ROC - AKA- opleiding (informatie over binnen de opleiding bekende risicjongeren)
- IRIS-Zorg (onder meer informatie over kinderen/jongeren van verslaafde ouders)

3.4 Hulpbehoefte jongeren

3.4.1 Inleiding

Deze paragraaf gaat in de hulpbehoefte bij de jongeren zelf. In de gesprekken met jongeren is expliciet gevraagd naar hun ervaringen en behoefte met betrekking tot de hulpverlening. Aan de jongeren is toegezegd dat alle informatie geanonimiseerd zou worden verwerkt.

Met behulp van de instellingen zijn 9 jongeren geïnterviewd: 4 meisjes en 5 jongens. In eerste instanties was het de bedoeling om voor dit onderzoek alleen 18-minners te benaderen. Het bleek echter moeilijk hen bereid te vinden voor een interview, bijvoorbeeld omdat hun hoofd daar vanwege de vele problemen niet naar stond. Daarom zijn ook enkele jongeren in de leeftijdscategorie 18-20 jaar geïnterviewd, die al voor hun 18^e in een instabiele woonsituatie terecht kwamen. Alle geïnterviewde jongeren konden dus uit eigen ervaring vertellen wat het is om een zwerfjongere van beneden de 18 jaar te zijn. De jongeren, waarmee gesproken is, zijn op dit moment

bijna allemaal gehuisvest in een begeleid wonen project of hebben ambulante begeleiding of wonen in een opvang voor jongeren. Ze zijn daar onder meer via Bureau Jeugdzorg, Dunamis, RIBW en SAM terechtgekomen.

We weten niet in hoeverre de groep van 9 zwerfjongeren representatief is voor alle zwerfjongeren onder de 18 jaar, maar het zijn wel jongeren met kenmerken die bij veel zwerfjongeren spelen. Daarom is het waarschijnlijk dat hun antwoorden ten aanzien van de behoefte aan hulp en de knelpunten die ze bij de hulpverlening tegenkomen voor een bredere groep gelden.

We kwamen onder meer de volgende kenmerken tegen:

- In vrijwel alle gevallen was/is er sprake van problemen in de thuissituatie. Sommige jongeren werden al heel jong met problemen geconfronteerd, anderen toen ze zo'n 14-16 jaar waren. In de gezinnen hebben of hadden de jongeren onder meer te maken met mishandeling, criminaliteit en schulden. Vaker ook speelden er gedragsproblemen bij de ouders.
- Menigeeen werd geconfronteerd met alcohol- en/of drugsverslaving van de ouders en/of ging zelf gebruiken.
- Gedragsproblemen van de jongere zelf leidde eveneens tot de nodige spanningen en ruzies in huis. Ouders wisten niet van het bestaan van bepaalde problemen of wisten niet hoe daarmee om te gaan.
- Van bijna alle geïnterviewde jongeren waren de ouders gescheiden; soms woonde men bij de een, dan weer bij de ander.
- Sommige jongeren hadden al heel jong een voogd als gevolg van een ondertoezichtstelling. In een aantal gevallen leidde dat tot uithuisplaatsing en verblijf in pleeggezinnen en internaten.
- De jongeren wonen/woonden - soms al vanaf heel jonge leeftijd - op verschillende andere plaatsen dan thuis: bij familie, vrienden, pleeggezinnen, internaten, maar ook in kraakpanden, drugspanden, in auto's, schuurtjes, parken en op straat.
- Een deel meldt dat plaatsingen in begeleid wonen projecten of opvang voor jongeren nogal eens mislukten en tot terugval leidden. "Je moet je aan de regels houden anders sta je weer op straat." Ook bedreigingen, drugs, alcohol, verkeerde vrienden en periodes waarin men wacht op hulp leidden tot terugval.
- Een deel ging/gaat niet meer naar school.
- De meeste jongeren hadden/hebben schulden. Deels ging/gaat het om hoge schuldbedragen. Als een jongere nog boetes van de politie moet betalen, kan er geen schuldregeling getroffen worden.

De meeste van de hieronder genoemde knelpunten en wensen ten aanzien van de hulpverlening worden gedeeld door meer dan 2 jongeren. Soms is een enkele specifieke uitspraak opgenomen.

3.4.2 *Hulpbehoefte bij de jongeren*

Behoefte aan een eigen plek

Alle jongeren willen een eigen plekje waar ze zichzelf kunnen zijn en waar ze rust kunnen vinden. Ze willen voor hun overnachting niet meer afhankelijk zijn van anderen. Dat eigen plekje kan een kamer in een begeleid kamer wonen project zijn, maar ook gewone huisvesting (een kamer, flatje of huis). De betaalbaarheid is een belangrijk

punt, want veel geld hebben ze niet. Integendeel: meer jongeren moeten nog schulden aflossen. De meeste kamers zijn voor jongeren veel te duur. Voor zover ze al werk hebben, gaat het salaris grotendeels op aan het betalen van de huur, verzekeringen en aan de aflossing van schulden. Belangrijk is verder dat de woonruimte in een goede woonomgeving ligt en niet in een probleebuurt waar ze eerder op het slechte pad kunnen raken.

De jongeren ervaren het moeten wachten op een plaatsing in een begeleid wonen huis als een knelpunt. In de wachtperiode bestaat het risico dat jongeren terugvallen op het oude probleemmilieu of verkeerde vrienden. Datzelfde geldt als een bepaald traject afgelopen is en het volgende traject of de volgende stap in een plan niet aansluit. Op dit moment zijn er lange wachtlijsten voor de meer gespecialiseerde huisvestingsprojecten. Voor begeleid kamer wonen projecten bij Dunamis zijn er op dit moment geen wachtlijsten. Wel neemt de procedure vanaf intake tot plaatsing zo'n 2 tot 3 weken in beslag.

Ondanks alle ellende die ze meegemaakt hebben, proberen ze toch wat met hun leven te doen. Behalve eigen woonruimte, willen ze ook een opleiding gaan volgen en/of gaan werken. Bij het weer vorm willen geven aan hun leven, lopen de jongeren tegen veel problemen aan, bijvoorbeeld problemen bij het aanvragen van een uitkering en bij het saneren van schulden en geen huurcontract kunnen afsluiten.

Behoeftte aan ervaren, initiatiefrijke hulpverleners die goed luisteren

De ervaringen, die de jongeren met hulpverleners hebben gehad, zijn over het algemeen niet erg positief. De jongeren voelden zich vaker betutteld door hulpverleners. 'Er wordt niet echt naar jou geluisterd, naar wat jij wil'. In moeilijke periodes worden de jongeren soms voor keuzes gesteld, terwijl ze daar nog niet toe in staat zijn of ze iets anders willen. Ze kunnen de consequenties van hun keuzes nog niet overzien. Als de jongere vervolgens in zijn/haar ogen de verkeerde keuze maakt, wordt de verantwoording voor die keuze bij de jongere gelegd. Verder zijn er jongeren die te maken hebben gehad met jonge, onervaren hulpverleners ("ze weten niet waar ze het over hebben"), met hulpverleners die weinig initiatiefwijk waren ("ik moet altijd achter mijn hulpverlener aan") en met hulpverleners die niet meer zo veel energie in de jongere staken als deze bijna 18 was.

Het komt regelmatig voor dat een jongere terugvalt op een klassenleraar uit de periode dat hij/zij op school zat.

Het 'begeleid wonen' en de hulpverlener daarbij worden positief ervaren.

Geen lange wachttijden

Vaker hebben jongeren lang moeten wachten op hulp of huisvesting, wat ze als bijzonder vervelend ervaren hebben. Bij diverse jongeren verergerden de problemen in de periodes dat men moest wachten of er was sprake van een terugval. Tijdens wachtperiodes hebben de jongeren er behoefte aan dat de hulpverleners regelmatig contact zoeken.

Maatwerk nodig

Voor een deel spelen bij de geïnterviewde jongeren soortgelijke problemen, maar er zijn ook veel verschillen tussen de situaties waarin de jongeren verzeild zijn geraakt. Dat vraagt om maatwerk bij de hulpverlening.

3.5 Ervaren knelpunten bij instellingen

3.5.1 Inleiding

De gesprekken met de instellingen waren in eerste instantie gericht op het achterhalen van de omvang van het aantal zwerfjongeren beneden de 18 jaar. Tijdens de gesprekken hebben diverse medewerkers van de instellingen gewezen op knelpunten in de hulpverlening aan de betreffende groep. Omdat die knelpunten relevant zijn voor het in kaart brengen van de hulpbehoefte, besteden we er hier een aparte paragraaf aan.

3.5.2 Door instellingen ervaren knelpunten

Tekort aan of ontbreken van specifieke opvangmogelijkheden

Er zijn te weinig woon-/opvangplekken voor jongeren die een tijdje op verhaal moeten komen, bijvoorbeeld jongerenpensions, goedkope kamers of goedkope kleine wooneenheden. Voor bepaalde vormen van begeleid wonen zijn er lange wachtlijsten. Bepaalde groepen zwerfjongeren zijn moeilijk in begeleid wonen projecten of een opvang te plaatsen, bijvoorbeeld jongeren die verslaafd zijn en jongeren met ernstige psychiatrische problemen.

Gemist wordt verder een laagdrempelig loket waar jongeren met al hun vragen terecht kunnen (informatie, uitkering, huisvesting, school en werk) en daarvoor één contactpersoon hebben.

Knelpunten bij het in beeld krijgen van de doelgroep en bij de uitwisseling van informatie tussen instellingen

De instanties geven aan dat de groep zwerfjongeren beneden de 18 jaar moeilijk in beeld te krijgen is. Er is in de afgelopen jaren bezuinigd op werk van instellingen, dat meer zicht op het aantal risico- en zwerfjongeren oplevert (Jongeren Informatie Punt opgeheven; minder jongerenwerk, minder straathoekwerk; een hogere caseload bij medewerkers van instellingen; het inzetten van minder hoog opgeleide medewerkers binnen instellingen op plekken waar voorheen HBO-ers zaten). Straathoekwerkers bijvoorbeeld kennen de plaatsen waar de jongeren komen. Ze zoeken de jongeren op en proberen op directe en praktische wijze hulp te bieden.

Volgens diverse instellingen is er een groot grijs gebied waar het gaat om risico- en zwerfjongeren. Diverse instanties kennen grotere groepen jongeren in probleemsituaties, die het risico lopen om in een instabiele woonsituatie te belanden, maar hebben onvoldoende tijd om alle signalen m.b.t. risicojongeren nader uit te pluizen. Ook is er te weinig tijd om in alle gevallen actie te ondernemen en contact met andere instellingen te zoeken. Scholen bijvoorbeeld hebben niet altijd voldoende tijd om met alle signalen aan de slag te gaan.

Inmiddels zijn er wel diverse multidisciplinaire teams en projecten, waarin overleg over probleemjongeren plaatsvindt, maar de samenwerking en informatie-uitwisseling in die teams en projecten moet nog beter worden.

Goed registreren is nodig en vereist, maar het kost de medewerkers vaak veel tijd, die ten koste van de tijd voor cliënten gaat. Wettelijke regels en bepalingen worden uitgebreider en complexer. De invoering van registratiesystemen en een bureaucratische aanpak neemt (te) veel tijd in beslag en frustreert medewerkers. In de Nieuwe Wet op

de Jeugdzorg moet alles geïndiceerd worden. Dat staat soms op gespannen voet met de noodzaak van snelle interventie.

Kunstmatige overgang bij het bereiken van de 18-jarige leeftijd

Vanaf de 18 vallen risico- en zwerfjongeren niet meer onder instellingen voor jeugdzorg, terwijl het voor bepaalde jongeren beter zou zijn als instanties/personen hun begeleiding nog een tijd voort zouden kunnen zetten ('in de moeilijkste fase van hun leven laat je ze los').

Er bestaat bij verschillende instanties voor jeugdzorg behoefte aan mogelijkheden en middelen om jongeren die 18 jaar worden nog enige tijd te begeleiden. De grens van 18 jaar moet niet te star gehanteerd worden.

Door verschillende informanten wordt gemeld dat veel jongeren als ze 18 worden echt nog niet volwassen zijn om vorm en inhoud aan hun eigen leven te geven. Zij zitten dan nog volop in de adolescentiefase en hebben ouders en/of begeleiders nog hard nodig.

Als jongere met het 18 jaar worden geen prijs meer stellen op hulpverlening door een instelling, verliest men ze al snel uit het oog. De instellingen voor maatschappelijke opvang zien ze dan vaak voor hun 20^e weer terug.

4 Bijlagen

4.1 Overzicht betrokken instanties

Bij de genoemde instellingen staat tussen haakjes met hoeveel medewerkers gesproken is en of het contact telefonisch was (t). In totaal is met 40 medewerkers van 28 instellingen gesproken.

- Bureau Jeugdzorg Gelderland, Regiokantoor Nijmegen (2)
Hulpverlenende instantie voor kinderen, jongeren, ouders en verwijzers.
- Politie Gelderland-Zuid (2)
- Project 'Veelplegersaanpak' (2) (t)
- Tandem, welzijnsorganisatie voor Nijmegen en omstreken jongerenwerkers / straathoekwerk (2)
- Het Interlokaal (2)
Stichting Het Inter-lokaal biedt sociaaljuridische hulp- en dienstverlening aan allochtonen.
- Straathoekwerk Arcuris/De Grift (2) (*Inmiddels met Passade gefuseerd tot IrisZorg*)
Straathoekwerk legt contacten met jongeren en jongvolwassenen tussen 15 en 27 jaar met vaak meervoudige problematiek waarvan drugs e/o alcoholgebruik een onderdeel is. Ze zijn alleen op hun eigen plek te bereiken.
- De Hunnerberg (1) (t)
Justitiële Jeugdinstelling voor zowel civielrechtelijke als strafrechtelijke plaatsingen
- Halt (1) (t)
Ruim 40% van alle jongeren tot 18 jaar die de politie aanhoudt voor het plegen van een strafbaar feit gaat naar Halt voor het uitvoeren van een **Halt-afdoening of Stop-reactie**. Halt en Stop zijn een maatschappelijke reactie op strafbaar gedrag. Het doel is te voorkomen dat deze jongeren een criminele carrière ontwikkelen.
- Kandinsky college, school voor VMBO-onderwijs (2)
- Technische School Jonkerbosch school voor VMBO-onderwijs(1)
- ROC - AKA-opleiding (1)
De opleiding ArbeidsmarktgeKwalificeerd Assistent is een brede opleiding. Tijdens de opleiding kan een keuze gemaakt worden voor de sector Techniek, Zorg en Welzijn en Economie.
Deze opleiding is drempelloos. Je kunt hier zonder diploma terecht.
- COO (Centrum voor Onderwijs en Opvang) (1)
In het COO kunnen scholieren, die het in het gewone voortgezet onderwijs tijdelijk niet redden, terecht. Nijmegen hoopt met het COO voortijdig schoolverlaten op alle

niveaus te voorkomen.

In het COO kunnen leerplichtige kinderen terecht, die te veel leer- en gedragsproblemen hebben voor de gewone school. Zij krijgen in het centrum naast de gewone lessen ook intensieve opvang en begeleiding. Het doel van het opvangcentrum is dat de meeste kinderen na verloop van tijd terugkeren naar hun gewone school. Kinderen voor wie dat niet haalbaar is, kunnen op het COO een diploma halen of doorstromen naar de arbeidsmarkt.

- Stichting EigenWijs (1)
EigenWijs is een leefwerkschool, onderdeel van het COO. Het is een kleinschalige school waar jongeren via het staatsexamen certificaten bij elkaar kunnen sprokkelen. Eigenwijs is een mengvorm van onderwijs, begeleiding en jeugdhulpverlening
- De Zorgtafel en R75 (1)
Overleg tussen IrisZorg, R75, GGZ, Mee en SAM waarin risicojongeren worden besproken
- Leerplichtzaken, (1) (t)
Directie Inwoners
- RMC-trajectbureau (1)
Regionaal Meld- en Coördinatiepunt voortijdige schooluitval
- Kerken (1)
Diaconie Protestantse Gemeente - kerkinactie
- Passade (2) (*inmiddels met Arcuris/De Grift gefuseerd tot IrisZorg*)
Stichting Passade is een instelling voor Maatschappelijke Opvang. Passade biedt crisisopvang en begeleid wonen voor gezinnen en alleenstaanden ouder dan 18 jaar.
- SAM (2)
Sancta Maria is een opvanghuis voor dak- en thuisloze jongeren in Nijmegen-West en het is een van de mogelijkheden waar jongeren terecht kunnen (15-23 jaar).
- NUNN (1)
Nachtopvang Uit Noodzaak Nijmegen
Hulp bij resocialisatie van dak- en thuislozen, nachtopvang in eigen beheer, begeleid wonen en inkomensbeheer, onderdeel van RIBW
- GGZ afdeling Jeugd (1)
GGZ Nijmegen is een gespecialiseerde instelling voor geestelijke gezondheidszorg
- Kairos polikliniek voor jongeren en delictgevoelige jongeren (1) (t)
Kairos is de polikliniek en dagkliniek van de Pompestichting. Kairos biedt ambulante forensisch psychiatrische hulp.
- Meldpunt bijzondere Zorg is een onderdeel van de GGD Geestelijke Gezondheidsdienst (1) (t)

Doelgroep: mensen die sociaal kwetsbaar en onvoldoende zelfredzaam zijn, er is sprake van een multi-probleemsituatie, mensen die niet de zorg krijgen die ze nodig hebben om zich in de samenleving te handhaven (geen hulpvraag, slecht contact)

- Straatpastoraat (1)
Sinds vijf jaar functioneert Het Straatpastoraat in Nijmegen samen met de dak- en thuislozen en zwervende asielzoekers. 'We hebben een klein kapeltje waar we 's zondags even bij elkaar komen om 'te parkeren' in de zon, stoom af te blazen, koffie te drinken , een broodje te eten , om te horen wie er ziek zijn of in het ziekenhuis liggen of wie er 'op vakantie zijn' (d.w.z.: gevangen zitten)'.
- Dunamis (3)
Organisatie voor jeugdhulpverlening: crisisopvang, begeleid kamer wonen en vertrektraining
- RIBW (1)
Regionaal Instituut voor Beschermd Woonvormen
De RIBW Nijmegen & Rivierenland werkt voor mensen die vanwege psychiatrische en/of psychosociale problematiek voor langere tijd ondersteuning nodig hebben. RIBW biedt maatschappelijke georiënteerde dienstverlening zoals verblijf, ondersteuning, begeleiding in de thuissituatie en bij dagbesteding. Speciale aandachtsgebieden zijn (maatschappelijke) zelfredzaamheid, woonvaardigheden, sociale relaties, dagbesteding en het omgaan met de eigen sterke en zwakke kanten.
- De Driestroom, project 'de Dwarsstraat' (2)
Stichting De Driestroom zorgt voor ondersteuning en begeleiding van kinderen met een ontwikkelingsachterstand en volwassenen met een verstandelijke beperking. Het gaat daarbij om zorg en ondersteuning bij wonen, werk, dagbesteding, vrijetijdsbesteding en om specialistische hulp door therapeuten en gedragskundigen. Project 'De Dwarsstraat' is een gezamenlijk project van het RIBW en De Driestroom waar jongeren vanaf 18 jaar met begeleiding wonen.
- Raad voor Kinderbescherming Arnhem (strafzaken en civiele zaken) (1) (t)